

De psychiatrische rapportage in strafzaken is een droeve zaak

De kwaliteit van psychiatrische verslagen in strafrechtzaken laat gewoonlijk zeer sterk te wensen over. Er bestaat een opvallende wanverhouding tussen de inhoud van deze verslagen en de vooruitgang die gedurende de laatste twintig jaar door de mens- en gedragswetenschappen werd geboekt. De psychiatrie heeft zowel op theoretisch als op therapeutisch vlak grondige wijzigingen ondergaan maar van deze evolutie vindt men doorgaans geen spoor terug in de verslagen van de deskundigen. Het geringe aantal wetenschappelijke publikaties in de medische literatuur over dit onderwerp is ook een symptoom van de bestaande malaise. Het feit dat veel jonge psychiaters in het begin van hun carrière enkele expertises aanvaarden maar deze opdrachten nadien systematisch weigeren is nog een ander teken van de heersende toestand. Zo blijft er na een selectie en uitvalsprocedure, die overigens de moeite van het onderzoeken waard zijn, een groepje psychiaters over die regelmatig de opdrachten aanvaarden, maar deze groep is geenszins representatief voor de algemene groep der psychiaters in ons land.

Het probleem is niet nieuw maar bestaat sinds de wet van 1930 op het sociaal verweer toen de psychiater actief werd betrokken bij het strafproces. Men mag dus niet uit het oog verliezen dat de functie en de rol van de psychiater in strafzaken niet door hem werd bepaald. Deze werden hem opgelegd door de wetgever en men kan zich terecht de vraag stellen of de psychiater door de wetgever goed wordt gebruikt. Een belangrijke bron van misverstand ligt in het feit dat de psychiater, als geneesheer, wordt opgeleid om mensen te helpen; hij is fundamenteel therapeutisch gericht en staat ten dienste van het individu. De laatste jaren heeft daarenboven de preventieve opdracht van de psychiater aan belang gewonnen. Deze essentiële identiteitskenmerken van de psychiater worden in zijn aanstelling als deskundige doorgaans echter totaal over het hoofd gezien. In de kring van deskundigen is men dan ook van oordeel dat hier de traditionele rol moet worden herzien. Er gaan regelmatig zelfs stemmen op om elke vorm van samenwerking met strafrechtelijke instanties te staken.

Ik wil niet ingaan op de strikt juridische of procedurele aspecten van het probleem zoals bijvoorbeeld de zinvolheid of zinloosheid van de klassiek gestelde vragen.¹ Dat hier veranderingen moeten optreden leidt geen twijfel maar dit kan slechts geschieden op lange termijn samen met een grondige herziening van het strafrecht. Ik wens eerder na te gaan welke acties vanuit de basis kunnen worden ondernomen om de kwaliteit van de deskundigen-verslagen te verbeteren. De

1. Deze vragen luiden als volgt:

‘– of verdachte, op het ogenblik der feiten ten zijne-hare laste gelegd, verkeerde, hetzij in staat van krankzinnigheid, hetzij in een ernstige staat van geestesstoornis of van zwakzinnigheid, die hem-haar ongeschikt maakte tot het controleren van zijn-haar daden;
– of hij-zij thans nog in een van deze staten verkeert;
– of de staat van verdachte thans van aard is gevaar op te leveren voor hem-haar zelf of voor de maatschappij.’

bronnen van een wantoestand systematisch elders plaatsen is een vaak gebruikte gemakkelijksoplossing. Een bezinning over zijn eigen werkwijze en over de tekorten ervan lijkt mij daarentegen een waardevol vertrekpunt.

Vooreerst moet het strikt medische aspekt van de expertise worden doorbroken en worden uitgebreid naar de psychologische en sociale aspecten van het te beoordelen gedrag. Sommige experts beperken zich in hun expertise tot het maken van een catalogus van allerlei psychopathologische varianten die bij de beklaagde niet werden teruggevonden. Op de vraag 'wie beklaagde nu eigenlijk wel is' blijft men het antwoord doorgaans schuldig. Zelfs indien men tot een psychopathologische diagnose komt, dan nog moet deze worden gesitueerd in de criminogenese en de biografische ontwikkelingsgeschiedenis van de betrokkene. Iemand kan waandenkbeelden of een epileptisch electro-encefalogram vertonen en feiten plegen die met deze bevindingen geen verband houden. De expertise dient dus te worden losgemaakt van de vraag naar de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van de beklaagde en moet een grondig persoonlijkheidsonderzoek worden, waarin zowel de medische als de psychologische en sociale factoren aan bod komen. In de psychiatrische praxis wordt steeds meer beroep gedaan op andere disciplines. Dit leidt tot een bredere aanpak, een juist inzicht en tot nieuwe mogelijkheden zowel wat de interventie als de preventie betreft. Diverse Belgische psychiaters-experts trachten van de aanstellende overheid systematisch te bekomen dat zij ook een psycholoog zou aanstellen. De geldende juridische teksten laten dit toe, maar deze handelwijze zou moeten worden veralgemeend, ook naar de sociale aspecten worden uitgebreid, en met meer soepelheid kunnen worden toegepast, d.w.z. één enkele aanstelling voor de hele équipe wat het neerleggen van één gezamenlijk verslag mogelijk maakt.

Het totale gebrek aan opleiding tot expert aan onze universiteiten is een andere reden voor de povere kwaliteit van de deskundigen-verslagen. Zelfs psychiaters (7 jaar geneeskunde + 5 jaar specialisatie) krijgen niet de minst elementaire opleiding in deze richting. Slechts indien één van hun stagemeesters expertises doet kunnen zij per toeval wat ervaring opdoen in dit domein. De wetgever zelf bepaalt trouwens nergens wat een expert moet zijn. Geneesheren-niet-psychiaters kunnen ook worden aangesteld om een 'geestesonderzoek' te doen... en dit gebeurt soms! Ongetwijfeld dienen de universiteiten te zorgen voor een degelijke opleidingsmogelijkheid in deze richting, zowel voor studenten uit de medische faculteiten als voor studenten uit de psychologische en de sociale faculteiten. Deze studierichting moet mensen voorbereiden op de rol van deskundige, hen leren op een geïntegreerde wijze samen te werken met vertegenwoordigers van andere disciplines d.w.z. interdisciplinaire modellen van samenwerking uit te bouwen. De praktijk en de ervaring leren dat de werkwijze en werkverdeling in teamverband vaak niet optimaal of efficiënt is.

Het zijn per definitie niet-experts die deskundigen aanstellen. Vandaar de vraag of het niet zinvol zou zijn om de mogelijkheid van een 'consultatie' of 'pre-expertise' te voorzien. De pre-expert zou aan de gerechtelijke overheid een advies kunnen geven, bijv. dat een uitgebreide expertise in teamverband aangewezen is. Dit zou het voordeel hebben snel een antwoord te geven aan de vrager en het zou een uitgebreide expertise in teamverband voorkomen daar waar deze niet strikt noodzakelijk is. Het zou ook toelaten de expertises beter te betalen zonder aanzienlijke stijging van de uitgaven.

Sinds twee jaar bestaat in de Belgische Vereniging voor Criminologie een werkgroep 'gerechtelijke expertise'. Deze werkgroep komt regelmatig samen onder het voorzitterschap van Dr. Lievens. Op de Vijfde Belgische dagen voor Criminologie (Brussel, 25-26 september) zal er verslag worden uitgebracht over haar werkzaamheden. Zoals blijkt uit het voorgaande moet daar konkreet en dringend iets uit de bus komen aangezien de huidige toestand in dit domein helemaal niet meer overeenstemt met de algemene evolutie van de mens- en gedragswetenschappen.

Paul Cosyns